

ILLYÉS GYULA SZÜLETÉSÉNEK SZÁZADIK
ÉVFORDULÓJÁRA

EGY SÁPADT NŐ EGY KIS SZOBÁBAN . . .

ILLYÉS GYULA

*Nem volt riadalom a pusztán,
amikor megszülettem én
váratlanul, hivatlanul tán
halottak estelén,
novemberben, halottak napján,
gyertyagyújtáskor, amidőn
fejfák tövén a puszta népe
künn térdepelt a dombtetőn,
harangszókor, mikor a szomszéd
falvak magas sírkertjei
hirtelen testvér-örtüzekként
elkezdték fényleni.*

*A völgyben egy kis házban akkor
szédült nehéz kínra anyánk.
Elképzelem a téli tájat
és azt az éjszakát:*

*egy sápadt nő egy kis szobában
s körül a komor hegytetők
ormán villogó koronákként
lobogó temetők.*

*Körül a halál diadalma,
gyertyás, kísértő ünnepély
és lent egy váratlan sikoltás
a párás völgy ölén.*

*Fönt sírás, tompa jaj, harangszó
és letről a völgy, mint meleg
tenyér fölnyujt vigaszul egy csöpp
sikongó életet.*

ILLYÉS GYULA VERSE DIÁKSZEMMEL

Illyés Gyula a *Nyugat* második nemzedékének népi irányzatához tartozott. 1902. november 2-án született a Tolna megyei Rácegrespusztán. Gyermekkorát a pusztán töltötte, így jól ismerte ennek a tájnak és az itt élő népeknek a lelkületét. „A puszták népét mindenki megtagadja, ez az első vám, amelyet fizetni kell annak, aki kilép a pusztá világából” – írja a *Puszták népe* című önéletrajzi elemekkel átszőtt szociográfiájában. Aki kiválik, az általában elveszti kapcsolatát a pusztaiakkal. Illyés egyike azon keveseknek, akinek sikerült kiválnia, mégsem veszítette el velük a kapcsolatot. Visszatalált hozzájuk, hogy írjon róluk, hogy felhívja az emberek figyelmét helyzetük tarthatatlanságára. Mondanivalóját a pusztai szegénység nevében mondja el. Családjáról azt írja, bár nem tartoztak a legszegényebbek közé, mégis nagy áldozatok árán tanítták. Talán azért is vissza-visszatérő kérdése, hogy eleget tett-e azokért, akik őt a felszínre küldték.

Az 1920-as évek végétől az 1930-as évek végéig költészetének tárgya is jórészt a puszták népének, a nincstelen zselléreknek, uradalmi cselédeknek az élete.

Ez a világ jelenik meg *Egy sápadt nő egy kis szobában . . .* című versében is, amely 1935-ben jelent meg *Szálló egék alatt* című kötetében. A téma személyes is, hiszen a puszták népe mellett megjelenik egy kedves sápadt nő alakja, az édesanyjáé, aki éppen a költőt készül világra hozni. A költemény megírására bizonyára világra jöttének különös időpontja ihleti.

„Nem volt riadalom a pusztán, / amikor megszülettem én” – mondja a költő versének első sorában. Tudjuk, egy fiú és egy lány után ő volt a harmadik gyermek a családban, s talán azért írhatta, hogy „nem volt riadalom”, mert valóban nem volt az, bár „váratlanul”, „hivatlanul” jött a világra. Lehet, hogy az elsőé sem, hiszen ebben a zárt, különös világban a születés nem ünnep, ahogyan a lakodalom sem, csupán az életnek egy szükségszerű állomása. Semmiképp sem riadalmat keltő. Ez vonatkozhat

minden pusztai családra. Születésének pontos idejét (később helyét) is meghatározza: halottak estelén, halottak napján, novemberben, gyertyagyújtáskor. A felsorolás azt a célt szolgálhatja, hogy az olvasóban jól megmaradjon születésének ez a szokatlan időpontja.

A következő sorokban megjelenik a puszták népe, egyrészt még mindig a születés időpontját pontosítva, másrészt képet kapunk az itt élők halottak napi szokásáról is. Ilyenkor kimegy a puszták népe a dombtetőre, a sírok elé térdepelnek, és gyertyát gyújtanak szeretteik emlékére. Ugyanakkor a szomszéd falvak temetői is hirtelen fényleni kezdenek, mint a „testvér-örtüzek”, bizonyítva az azonos, megváltoztathatatlan testvérsorsot életben-halálban egyaránt. Ez a szókapcsolat a megváltoztathatatlanág ellenére ünnepélyessé varázsolja az amúgy is mindenki számára elbűvölő, kissé kísérteties látványt.

A dombtetőről leereszkedünk a völgybe, megérkezünk a *Puszták népéből* oly jól ismert családi házba, amely két szobácskából és egy földes konyhából állt. Az egyik szobában állapodunk meg. Az édesanya alakját látjuk, akit annyi szeretettel ábrázol az előbb említett művében. Szép, üde, lányos szépség volt, írja róla, a pusztán hallgatagságáért szerették. Most éppen „nehéz kínra szédül”. Köznyelven azt mondanánk: szül. Találó a kifejezés: benne van a szülés fájdalma, a fájdalom okozta ájulás, de a nem mindennapi kifejezés utalhat a nehéz kín utáni örömeire is.

A következő sorban a költő képzelete szárnyán visszarepül a múltba, s elénk (s maga elé) próbálja varázsolni a hófehér téli tájat és azt az éjszakát, amikor megszületett. Ismét megjelenik az anya alakja. Sápadt nő, mondja a költő. Sápadt, mert valószínűleg a fájdalom tette ilyenné, de az is lehet, hogy az élet. Ott van a kis szobában, szülni készül, míg kint körülötte ott vannak a komor hegytetők a temetőkkel. A hegytetők komorságát szóképekkel szelídíti meg a költő: úgy lobognak a temetők (gyertyák) a hegy ormán, mintha villogó koronák lennének. Így teszi ünnepélyessé a szülés folyamatát, s kapcsolja össze a halottak ünnepével.

A költemény ellentétre épül: a lent és a fent, a domb és a völgy, az élet és a halál ellentétére. Ezt tükrözi az utolsó két versszak is. Amíg körös-körül, a dombon a halál aratja a diadalt, a gyertyás, kísértő ünnepély, addig lent a völgyben egy váratlan sikoltás hangzik fel, jelezve egy csöppnyi kisember világrajöttét. Ez a felsíró csecsemő ellensúlyozza a halottak napi jajszót, sírást, az elkerülhetetlen elmúlás szomorúságát,

hiszen a völgy meleg tenyérként nyújtja őt föl vigaszul. Ezt a hasonlatot többféleképpen is lehet értelmezni: jelentheti, hogy a halállal szemben az új élet vigasz, így az elmúlás mégsem végleges, hanem valamilyen formában folytatódik az élet, de jelentheti azt is, hogy a gyermek számára nélkülözhetetlen az anyai szeretet, a költemény címe is az anyára utal, bár nem nevezi meg. Ugyanakkor a megszemélyesített völgy jelentheti az otthont is, s így válik a vers egyben a hazaszeretet szép vallomásává is. A költő innen indult el, és ide tér mindig vissza.

A költeményből a merengő, az emlékező költő hangját halljuk. A versben a lassú, de biztos elmúlás muzsikál. Erre utalnak a gyakori sorátlépések is. Mégis úgy gondoljuk, hogy a költő a verset vigaszul írta az embereknek, bizonyítva, hogy a halál mellett vannak örömteli pillanatok is, mint amilyen egy új, reményekben gazdag élet kezdete.

*Bodor Bernadett, Fertner Szilvia, Tóth Olga
Veljko Petrović Gimnázium, Zombor
IV. osztály*

*

„Az ellentétek diadala” – így jellemezhetnénk egy gondolattal e költeményt. Az élet és a halál örök harcának költői kifejezését fedezhetjük fel abban, hogy a vers majdnem minden egysége ezen két véglet kihangsúlyozásával van átítatva.

A költő születésének időpontja – november 2-a – tökéletes táptalajt nyújt a költőnek arra, hogy megalkossa lét-versét. A halottak napjának (november 2.) szimbóluma végigvonul a versen.

Ha globálisan nézzük a születés fogalmát, hajlamosak vagyunk általánosítani, és ezzel az új élet jelentősége elvész. Csak az egyén szintjén jövünk rá, mily lényeges esemény is ez. A születés az ember halállal szembeni daca.

A vers elején a költő élénk tárja a halottak napjának búskomor és egyben mégis ünnepélyes képét: a mély, már-már zavaró csendben egyszerre észrevesszük a temetőben pislákoló gyertyákat, melyeket a pusztá népe gyújtott, s akik a Golgotán imádkoznak. Majd megkondul a harang (mely egyben a költő születését is jelképezi), és a környező falvakban levő, mindaddig szilánknyi gyertyalángok egyszerre hatalmas fénycsóvákká nőnek ki magukat. Így a szomszéd falvakban lángoló tüzek

egyfajta védelmet nyújtanak a költő falvának, és magának a költőnek is, a falvak közösségét jelképezve e módon. Ugyanakkor ennek a képnek kissé félelmetes, rejtélyes hatása is van: amint a lángok a költő által megjelölt völgy felé tornyosulnak, melyben az anya szenved.

Amint lelki szemeink előtt materializálódik a világban oly keveset jelentő falu, abban a pillanatban észrevesszük a parányi település és az oly nagy fogalmak (lét, halál, születés) közötti ellentétet.

A következőkben közelebb kerülünk a születés helyszínéhez, ahhoz a helyhez, ahol a mély téli szomorkodás, gyász közepette a csecsemő felsírásával megtörik a nyomasztó légkör. Ez egyben a Remény születését is jelképezi.

Elénk tárul a szenvedő anya sápadt arca, amint küzd az új életért. Ekkor újabb ellentét rajzolódik ki, amint a csecsemő és az anya sikoltása szervesen összefonódva belehasít a gótikus, talán már haláli csendbe.

Rádöbbenünk arra, hogy az élet, a remény, a legváratlanabb, legkevésbé valószínű helyeken csillan fel (ebben az esetben a párás, sötét völgyben, halottak napján).

A versben feltűnő meleg tenyér szimbólum erejű, kifejezi, hogy a mostoha körülmények forgatagában is feltűnhet a segítség, a fordulat.

Elemzés közben, a magas és mély magánhangzók arányát keresvén, egyik pillanatban már-már azt hisszük, hogy a mély, búskomor magánhangzók fognak diadalmaskodni, de a következő pillanatban már a magasak, a bizonyos értelemben pozitív magánhangzók kerekednek felül, mindez megteremti a vers egységét, s ugyanakkor az ingadozó kedélyállapotokról tesznek tanúságot. Lüktetés, hullámozás érzékelhető, mely talán a vajúdásra utal.

Az ölelkező rímképletet figyelve azt mondhatjuk, hogy ezek a rímek az élet egyik legszeretettelőbb jelenetéről, az ölelésről tanúskodnak: amint az anya lüktető kebléhez emeli a csecsemőt.

Illyés verse megteremti az olvasóban a katarzist, ugyanis olyan jeleket képezik a magját, melyek minden szívet megdobogtatnak, és mindannyiunkhoz közel állnak: „Fönt sírás, tompa jaj, harangzó / és lentről a völgy, mint meleg / tenyér fölnyujt vigaszul egy csöpp / sikongó életet.”

*Sípos Attila, Szilágyi Miklós
Todor Dukin Gimnázium, Óbecse*

Magáról Illyés Gyuláról mindenkinek a *Puszták népe* című könyve, a pusztá – az illyési pusztá – jut először eszébe. Az illyési pusztá emberei, mely Petőfi népének amolyan „meghazudtolása”, bemutatása a nép – a pusztán kívül élő többi ember – és az Isten által elfeledett világnak, életközösségnek és módnak. Egyedüli érv, mely talán Petőfiék mellett szólhat, ha egyáltalán szükségesnek véljük védelmezésüket, s amely Illyés munkásságát is méltatja, egy érv, a múlt értékeiből merítve: Petőfi és Arany nagysága után visszahozta a humort és a realisztikus epikát irodalmunkba. Mert gondoljunk csak legfőképpen verseiben felbukkanó, felsejlő mondanivalójára, a zsellérség ezeréves sorsára, a reménytelenségre, és ezzel együtt a fásultságra, ő mégis vallja és vállalja, hogy odatartozik (*Elégia, Nem menekülhetsz*). S ahogyan ezt a költő látta, meglátta, átérezte, úgy ír talán Zás Lóránt *Erdély* című versében, melyet Wass Albertnek ajánlott: „Választott az, akinek hegyei vannak, / akiknek csillag-indájú égboltot / adott az Úr, hogy alatta őrizze a / csendet, patakok ficánkolását.”

„Ez az / a nép, amelyről megfélemezni látszik / az Isten, fellegeiből esőkkkel veri, verejtékesen pácolja, hogy / inas, szó-szíttá tenyerében szárnya- / szegett madárként melegítse, ha nagyon / elfárad.”

Ez az a nép, melynek szülöttje ő – annak ellenére, hogy nem voltak tudatában sorsának, képességeinek fogantatása pillanatában. Így mégis – csak – egy sápadt nő, egy egyszerű pusztai asszony a szülője, nevelője.

A cím hallatán első asszociációnk Csáth Géza *Találkoztam anyámmal* című novellájában elhangzó „nagy sóhaj”-ra vonatkozhatna; ellenben a jelenlegi irodalmi jártasságunk arra készítet, hogy ezzel az egy „felnyögő kinnal” ne elégedjünk meg, s vegyük szemügyre Esterházy Péter *Egy nehéz nap éjszakája* című írását, mindezt csak amolyan ellentétek és párhuzamos gondolatsíkok mesterséges létrehozása végett. A posztmodern írásban maguk a tények és az azokban rejlő, velük ütköző érzelmi felindulások adják meg a szülésnél lejátszódó feszültséget, kint. Az *Egy sápadt nő egy kis szobában . . .* című versben a költő a ritmust egyfajta prédikáció-, megéneklésszerűen oldotta meg, nevezhetnénk ezt egy „illyési ájtatos-ökör” lüktetésének is. Megfigyelhetjük, hogy a szakaszok első sorainak értelmezése, kifejtése (ez a további három sort takarja, versszakonként) adja a vers ritmikusságát, emellett a vers másik szer-

kezetét szervező egysége, a rím (abcb, kivételt képez az első versszak – abab) is hozzájárul a lüktető, esetenként monotonitást megkívánó összhatáshoz.

Magát a tematikát tekintve, a születés fontosságát ellensúlyozza (most itt a *fontosság* fogalmát kell kiemelnünk) a pusztá fogalma, s ennek fokozása a kiürült pusztá, a halottak napi pusztá. Már a vers elején kiütözik a halál és a szülés fogalmának ellentéte és párhuzamos történése („halál diadalma”, „váratlan sikoltás”), a halott és a születendő közvetett párharca.

A költő hang- és fényhatásokkal, ezek ironikus játékaival közelít a távoli, a pusztát körülvevő sírhantok, s egyúttal a lángtemető fejfái felől, a harang kongó és visszhangzó rejtelmétől ama kicsi házhoz, az oltár felé. Ebben az összképben egy rituális jelenet, jelenség is feltűnik, melyet a térdeplő emberek képeznek; imákat mormolva a dombtetőn veszik körül a szentélyt, ezzel is valami „barbárságot” kifejezve. (Mindezt az első három versszak tárja elénk.) A negyedik versszakot külön szerkezeti egységként kezelhetjük. Itt jelenik meg teljességében a költői én: „Elképzelem a téli tájat / és azt az éjszakát”, ebben a szakaszban fejezi ki tisztán anyja kínjait, szülését, itt leshe-tünk egy pillanatra be a házba. Az ezt követő (befejező) három versszak szintén a külső és körülvevő zajokat, színeket, az ezt kifejező benyomásokat élte. A misztikus hangulat, a szülés szempontjából tekintve a halottak napi szertartás, maga a temető „lakosai és látogatóinak” megjelenítése mennyiségben túlsúlyban van a születés történéseéhez viszonyítva. Így a „komor hegytetők / ormán villogó koronákként / lobogó temetők”, a „halál diadalma”, halmozás fokozza, késlelteti ennek bekövetkezését, s mint felülemelkedő tekint alá a nyögő asszonyra, majd a „váratlan sikoltás” a „sikongó élet”, a vigasz tornyosul mindez fölé, s az összes gyertya kialudt volna, úgy ontja magából a varázst, a feloldozást, a csöpp fény sugarat az újszülött.

Illyés ebben a költeményében az egyszerű szülést, beleszületést tárta elénk, emellett édesanyja emlékét szerette volna versben megjeleníteni. Amint azt az elején megemlítettem, a szülők, a pusztá népe nem sejt-hette, hogy kit tart kezében, kit őriz, ellenben a völgy magasba emelve mutatta be, mint az ősi kultúrákban azokat, akik vezérnek születtek.

Illyés a puszta népének elhivatott védelmezője volt, nemcsak alkotásai-
val, politikai tettei is bizonyították ezt.

Sutus Áron
Svetozar Marković Gimnázium, Szabadka
IV. 5 osztály

*

Egy gazdag, robusztus és mégis komplikált, senkit sem követő köl-
tőegyéniség áll most előttünk. Verseiben különös, nagyon komoly han-
gon beszél hozzánk. Lírájában gyakori téma a szülőföld, a puszta, a
gyermekkori élmények. Ezek nem giccses versek, szirupos ízű vissza-
emlékezések, amelyek divatosak voltak az akkori polgári költészetben.
Az ő lírájának az alapja a földszagú élmény, születési helyének és az
ott eltöltött gyerekkornak reális ábrázolása. „Ő tulajdonképpen intel-
lektuális költő, akinél a rácegrespusztai szénaitat és a párizsi latin–fran-
cia kultúra tökéletesen és harmonikusan egybeolvad verseiben” – írja
rőla Bálint György. Strófái súlyosak, de formailag és gondolatilag egy-
szerűek. Ilyen költeménye az *Egy sápadt nő egy kis szobában . . .* című.

A versben visszaemlékezik a születése napjára, arra a novemberi
napra, amikor a szegényes kis pusztai cselédházban az anyja a szobács-
kában világra hozta őt. Gondolatilag a vers szabályos négysoros
versszakokra osztható. Az elején megállapítja, hogy semmi különös nem
történt a pusztán, nem volt sem öröm, sem riadalom, amikor ő megszü-
letett. Most már felnőttként tudja, hogy „váratlanul, hivatlanul” szüle-
tett, mert a pusztán családtervezés, születésszabályozás még nem volt.
A szürke novemberi napok között azonban nem átlagos hétköznap az
ő születésnapja, hanem halottak estéje, november másodika. Ezt az
ünnepet a pusztai és a falusi nép nagy tiszteletben tartja, ilyenkor
emlékezik az elhunytakra. A második versszak elején pontosan megha-
tározza a költő, hogy halottak napján este, amikor a korai sötétségben
a sírokon apró gyertyafények lobognak, akkor hozta világra az édesanyja.
Sokfelé szokás a sírokra helyezett virágok mellett gyertyát gyújtani az
elhunytak emlékére. Megható látványt nyújt ilyenkor estefelé minden
temető, amint a tengernyi apró gyertya csendesen pislákol szentjános-
bogárként világítva a hűvös novemberi éjszakába. Ilyenkor az élő hoz-
zátartozók sötétedésig térdelnek és imádkoznak a sírhantok mellett.

Rácegrespusztán a temető dombtetőn található, „fejfák tövén a pusztá népe / künn térdepelt a dombtetőn”. Mire megszólalt az esti harangszó a szomszéd falusi templomban, a temetők fénylettek a rengeteg égő gyertyától. A költő ezt most emlékezetében úgy éli meg, minthogyha őrtüzek lettek volna a sírokon lobogó gyertyák. Amíg a dombtetőn világított a temető, addig lent a völgyben egy szegényes kis szobácskában megkezdődött egy fiatalasszony vajúdása. Most, felnőtt férfiként képzei maga elé a költő azt az éjszakát és a novemberi tél eleji tájat. Megjelenik előtte a fájdmaktól sápadt fiatal nő képe egy homályos kis szobában, amelyet kívülről körülvesznek a környező dombokon világító temetők, mint valami fénykoszorú.

A következő versszakban a költő szembeállítja a halált és a születést. A világító temetők fénye a halált szimbolizálja, ugyanakkor a kis parasztszobában új élet születik. A váratlan sikoltás a vajúdo édesanya fájdmát jelzi, amikor újszülöttnek ad életet. A kívülről beszűrődő temetői gyertyafény pedig „a halál diadalma”. Megkapó az olvasó számára ez a csodálatosan szép ellentét, a halál és a születő élet szembeállítása. Ez az ellentét tovább folytatódik az utolsó versszakban, amikor a költő megállapítja, hogy a temetőkből érkező sírás, jajgatás hangfoszlányaival szemben egy édesanya egy születő életet kínál fel, mintegy ellenpólusként. A költő lelki szeme előtt ez úgy jelenik meg, minthogyha egy meleg tenyér kínálna fel a völgyből egy új életet az esti harangszó és a halálra emlékeztető temetői fényekkel szemben: „Fönt sírás, tompa jaj, harangszó / és lentről a völgy, mint meleg / tenyér fölnyujt vigaszul egy csöpp / sikongó életet.”

Ez a vers több a költő részéről, mint elégikus hangú visszaemlékezés születése estéjére. Ez a költemény az élet győzelmének a hirdetése a halál felett. A dombtetők temetőiből kísértetiesen világító gyertyafények és az esti harangszó a halált juttatja mindenki eszébe, de ugyanakkor a völgyben, a kis parasztszobában, a születendő csecsemő az élet folyamatosságának a szimbóluma. Hiába van halottak napja, ha egy élet világra kívánczik, az meg is fog születni. Az élet erősebb a halálnál. Nem mindenki számára gyász a halottak napja, mert amelyik családban új élet születik, ott a gyász hangulatát elnyomja a születendő csecsemő felsíró hangja, és ez akaratlanul is boldogságot, örömet jelent a családtagok részére, még akkor is, ha nem várták a kis jövevényt. A hangsúly

ugyanis nem azon van, hogy várnak vagy nem várnak egy csecsemőt, hanem azon a tényen, hogy egy újszülött új életet, eggyel több embert, az élet folytonosságát jelenti.

Verstanilag tekintve a szöveg rövid sorokból épül fel, amelyek ugyan formailag nem oszlanak versszakokra, de a költő úgy rendezte gondolatait, hogy szabályos négysoros versszakok bontakoznak ki. Keresztrímek találhatóak a verssorok végén, amelyek tiszta, egyszerű zeneiséggel csengnek össze. Nem akad benne olyan sor, szó vagy kép, mely csak véletlenül van ott, amely mással volna helyettesíthető. Gondolatai keményen összefonottak és tömörek. És emellett nem is lehetne maibb, modernebb a költemény.

Bálint Mónika
Gimnázium, Zenta
IV. c osztály

*

Illyés Gyula *Egy sápadt nő egy kis szobában . . .* című költeménye, amely a költő *Szálló egék alatt* című verseskötetének bevezető verseként jelent meg 1935-ben, szerkezetileg és tartalmilag három részre tagolódik. Első tizenkét sora egyetlen körmondatban tárja eléink az 1902. november 2-ai napot, amikor „halottak estelén” a dombtetőn, a temetőben gyertyát gyújtott a „puszták népe” a halottak emlékére. A következő, ugyancsak négyes tagolású tizenkét sor viszont a völgybe, egy kis házba vezet el bennünket, ahol benn „egy sápadt nő” vajúdik, miközben kinn, fenn a „lobogó temetők”-ben a halál üli diadalmát. A vers utolsó négy sorában a fenti sírás és jaj felett mégis a lenti „sikongó élet” diadalmaskodik.

Ha Illyés költeményének lényegét szeretnénk megragadni, akkor épp erre a hármas szerkezetre érdemes odafigyelnünk, hiszen benne tartalommal válik az élet mozgástörvénye: a tétel, az ellentétel és ezeknek feloldása a zárótételben. Szerkezetileg, amint már szóltunk róla, a tétel vagy tézis az első három versszakban bontakozik ki (a halál ünnepének külső megnyilvánulásai), erre válaszol a következő három strófában az ellentétel vagy antitézis (a vajúdo anya „kínra szédülése”), a zárótételt vagy szintézist pedig az utolsó négysoros strófa öleli fel, amikor a fenti sírást, tompa jajt, harangszót „egy csöpp sikongó élet” vigaszként el-

nyomja. A költő számára tehát születésnapját most már mindig a születésnap öröme és a sírokon gyújtott gyertyák kettős fénye ragyogja be.

Egyszerre szomorú és felemelő a költő és mindannyiunk világrajötének ez a sajátos kettőssége: halál és élet, élet és halál, fent és lent, lent és fent, jaj és öröm, örvendezés és sírás ellentéte. A költő üzenete a kettősség ellenére is egyértelmű, hiszen „téli tájban” „a völgy, mint meleg / tenyér fölnyujt vigaszul egy csöpp / sikongó életet”.

Más megközelítésben akár tájversnek is felfoghatjuk Illyésnek ezt a szép költeményét, amelyben a költő a novemberi éjszaka ege alól szól valami mindent felemelő, szívszorítóan tiszta világról, annak „testvér-örtüzeiről”, „a komor hegytetők / ormán villogó koronákként / lobogó temető”-ről, fénylő, tovaszálló emlékekről, amely mögött a szív őszintén dobog, bár bizonyos távolságtartás megállapítható: „Nem volt riadalom a pusztán, / amikor megszülettem én / váratlanul, hivatlanul tán / halottak estelén . . .”

*Hajnal Anna
Gimnázium, Zenta
IV. c osztály*

*

Illyés Gyula, habár élete folyamán sokszor került távol otthonától, mégis ifjúságától mindhaláláig úgy tartotta magát, mint a puszták paraszti népének fia. A magyar Dunántúlnak egy uradalmi pusztáján élt tizenegy éves koráig, s ebben a versében is ennek az ismerős tájnak a képe jelenik meg, és az a novemberi nap, amikor megszületett.

„Nem volt riadalom a pusztán” – kezdi a költeményt, s ezzel azonnal érzékelteti, hogy azon a szegényes tájon, ahol a világra jött, semmi szokatlant nem jelent egy ember születése. Viszont a sokgyermekes családokban vagy a nagy szegénységben néha „váratlanul, hivatlanul” érkezik az új élet.

Mindenki el van foglalva a saját kis gondjaival, hétköznapjaival, ünnepeivel. Így van ez akkor is, halottak napján, mikor a nép a falvak magas sírkertjeiben, a fejfák tövében künn térdepel a dombtetőn, és imádkozik. Ezzel bontakoztatja ki Illyés Gyula azt a hatalmas ellentétet, amely az egész költeményt áthatja, és amely minden versszakban megjelenik. A fent és a lent, a hegytetők és a völgy ellentétéből eljut a

végsoőkig, a születés és a halál ellentétéig, s egyben ezek titokzatos összefonódásáig.

A verssorok közül kicsendül az ősök és az elődök iránt érzett hatalmas tisztelet és a magyar pusztai nép reménye és hite valamiben, ami békeséget adhat a megfáradt szíveknek.

A költemény szavaiból mély szomorúság árad. Ahogy Illyés Gyula édesanyját sápadt nőként említi, aki a szülés kínjaira szédül a völgyben, egy kis házban, egy kis szobában, keserűség fog el bennünket. Egyáltalán nem gondolnánk, hogy itt valami örömteli dolog fog történni, azt, hogy egy ilyen nagy ember születik a világra. Misztikus, ahogyan a költő elképzei a „téli tájat és azt az éjszakát”, amelyen megszületett: „s körül a komor hegytetők / ormán villogó koronákként / lobogó temető”.

Megfoghatatlanok s egyben tragikusak ezek a képek. Ezután a mű tetőpontja: „körül a halál diadalma”. Megrázó felismerés! Talán tényleg nincs tovább? A halál legyőzi az életet? A rossz a jót? Értelmetlen a lét? – sorakoznak a kérdések a szinte kísértő ünnepélyen.

Ám egyszer csak, ebben a pillanatban, a messi távolból felhangzik egy kis sikoltás, egy pici hangocska – a válasz.

Tehát mégis van felelet az emberek elkeseredettségére, kilátástalanságára, s ez a remény, a hit abban, hogy van értelme: „és lenről a völgy, mint meleg / tenyér fölnyujt vigaszul egy csöpp / sikongó életet”.

Illyés Gyula evvel a különös hangulatú és egyben páratlan költeményével már lassan fél évszázada késztet bennünket gondolkodásra.

*Tari Ibolya
Gimnázium, Zenta
IV. e osztály*

*

1902. november 2-án a pusztta csondes volt. Ez a találkozások időszaka, találkozás a múlttal, az emlékekkel, a halállal.

Az élet az utcákból, a házakkból, a kormos és párás konyhákból a temetőbe költözik. Minden, de minden új fényt kap, eltűnik minden érdek, cél, s ami marad, csak a nyugalom, áhítat, szeretet. A színek a ruhákról szinte varázslatos módon átvándorolnak a virágokra, azok pedig megpróbálják elfedni a sírok nyomasztó hangulatát.

Csak csönd és némaság és titokzatos gyertyafény és hátborzongató harangszó. Ez a nap a halottak napja, a nap, amely nem az életről szól. Vagy mégis?!

„egy sápadt nő egy kis szobában”, míg a „puszta népe künn térdepel a dombtetőn” „szédült nehéz kínra”. Ezekkel a központi sorokkal vall születéséről a költő, ezt olyan dallamossággal teszi, hogy szinte észrevehetetlenül átsiklik a szavak valódi jelentése fölött.

„egy sápadt nő egy kis szobában” életet adott egy gyermeknek, amikor künn a halál tartotta kezében az emberek gondolatait. A fönt és a lent ellentéte, két teljesen elkülönülő világ.

Halottak napja nem hétköznapi időpontja egy nem hétköznapi ember születésének. Talán a sors durva iróniája, talán kiváltságos szerep egy küldetésre.

A költő is érezhetően furcsának, szokatlannak, különlegesnek és mégis csak egynek tartja születését a sok között.

Egyre fokozza az ellentéteket a „komor hegytetők / ormán villogó koronákként / lobogó temetők” által árasztott hangulat és a kis szobában uralkodó várakozás és feszültség között.

Az egészen szabályos rímképlet az első versszak után megváltozik, már nem mutat olyan belső nyugalmat. A költőnek nem könnyű egy ennyire bonyolult mondanivalót lehetőleg úgy szavakba önteni, hogy az visszaadja, ha nem is teljesen, azt a hatalmas érzelemfolyamot, amit az élet kezdetéhez fűződő gondolatok váltanak ki belőle.

A költő tisztán látja helyzetét, ő, mint a „puszta gyermeke” nem véletlenül jött pontosan halottak napján a világra: „a völgy, mint meleg / tenyér fölnyujt vigaszul egy csöpp / sikongó életet”.

A költemény bizonyos jegyeivel ars poeticának minősül. „. . . egy sápadt nő egy kis szobában” útnak indította úgy, mint ahogyan mindenki elindul, s mégis másként. Illyés Gyula hatalmas lüktetést adott e költeményének lágy és vad, kellemes és kellemetlen jelzők használatával (komor, nehéz, meleg, csöpp).

*Krizsán Hajnalka
Gimnázium, Zenta
IV. d osztály*

„Ha szülőföldemre gondolkodok, melyet rég elhagytam, nekem is egy kis vidéki ház jut eszembe. De csak a házra emlékszem, a két szobáskára és köztük a földes konyhára. Udvara nem volt a háznak. Ahogy a lekoptatott küszöbön legelső ízben átvergődhettem, tétova lépteim elé rögtön a végtelen világ terült. Pusztán születtem, egy magányosan álló házacskában . . .” – írja Illyés Gyula *Szülőföldem* című írásában.

S éppen erről a házacskáról, szülőföldjéről, a pusztáról, s megszületésének körülményeiről ír az *Egy sápadt nő egy kis szobában . . .* című versében.

Első olvasásra úgy tűnhet, hogy a vers egy egészet képez. Azonban ha jobban megfigyeljük, rájövünk, hogy két részre osztható. A határvonalat „A völgyben egy kis házban akkor szédült nehéz kínra anyánk” sorok után húzhatjuk meg. Az első rész valóságosabb, mint a második. Érzésem szerint a vers kezdetén a költő úgy írja le a történeteket, ahogyan azt mesélhették neki. Illyés nagy hangsúlyt helyez születése időpontjára. Nem elégszik meg azzal, hogy elmondja, halottak estelén jött világra. Fokozni akarja mondanivalója hatását, ezért alkalmaz felsorolást: „halottak estelén, novemberben, halottak napján, gyertyagyújtáskor”. A vers első felében kizárólag ezzel foglalkozik. A szakasz utolsó soraiban először említi meg édesanyját, aki a völgyben egy kis házban akkor szédült nehéz kínra. Ezzel maga a történet le is zárult, de a költő nem akarta ilyen egyszerűen befejezni a verset kizárólag a tényeket közölve. A vers itt fordulatot vesz, s megtudhatjuk, hogyan képzei el Illyés azt az éjszakát. Újra visszatér a temetőhöz, s villogó koronával azonosítja. Úgy tűnhet, hogy ezzel a halál diadalára utal – sőt ezt ki is mondja – ám egy hirtelen fordulattal az élet kerekedik felül. A vers utolsó négy sorában – ellentétben az előzőekkel – a költő szürrealista elemeket tár elénk. Valami csodás képként jelenik meg, ahogyan „. . . letről a völgy, mint meleg tenyér fölnyújt vigaszul egy csöpp sikongó életet”.

Azzal, hogy a vers egészen átvonul a halálmotívum, s utoljára mégis az élet kerül ki győztesen, remény ébred bennünk. A költő azt sugallja, hogy legyenek a dolgok bármily sötétek, higgyünk benne, hogy végül majd a fény utat tör magának ott, ahol a legkevésbé várnánk.

Első olvasás után nem éreztem úgy, hogy bármit is kaptam volna ettől a verstől. Ahhoz, hogy megértem, valójában miről is ír Illyés, többször el kellett olvasnom. S most valahányszor újra ezt teszem, szívemet egyaránt szomorúság és öröm tölti be.

Csordás Hargita

Dositej Obradović Gimnázium, Topolya

IV. 4 osztály

*

Kettősség húzódik végig a versen; a születés és a halál, az emberi életet befolyásoló tényezők.

A történet halottak napján játszódik, mikor az emberek görnyedve imádkoznak elhunyt szeretteik sírkeresztje mellett, mélyen emlékeikbe és a múltba burkolózva ködös szemekkel, mivel az idő már rég felszárította könnyeiket. Ugyanebben az időben egy másik helyen új élet kezdődik egy örömteli pillanat jegyében. Míg a többi embert az önsajnálát és mindenekelőtt a múlt emészti, a jövő egy újabb aprócska étellel gazdagodik. Szomorú, de ugyanakkor biztató hangulat uralkodik. A temető mélyén magában siránkozó, az élet fájdalmába belefáradt emberek sóhaja vegyül a születő gyermek sikolyával. Egy meghitt, de ugyanakkor szomorú „ünnep” hatalmassága árnyékol be egy gyönyörű eseményt, melynek varázsa végül felülkerekedik a sok fájdalomon.

A vers két végletet mutat be, mégpedig az élet árnyoldalainak egyikét, és egyik legnagyobb örömteli pillanatát. Ezzel igazolja, hogy így teljes az élet, ha mindkettő jelen van. Minden rosszat át kell vészelní a jobb jövő reményében, és minden jó után fel kell készülní a rossz jövetelére.

Úgy érezzük, hogy a két véglet hadakozik egymással, és végül az élet kerekedik felül, jelentőségével elnyomja a halál zordságát. A befejezés optimizmusa próbálja ellensúlyozni azt a komorságot, amely szinte a vers egészén végighúzódik. Az utolsó sorok igazolják ezt a két állítást: „Körül a halál diadalma, / gyertyás, kísértő ünnepély / és lent egy váratlan sikoltás / a párás völgy ölen. / Fönt sírás, tompa jaj, harangszó / és lentről a völgy, mint meleg / tenyér fölnyujt vigaszul egy csöpp / sikongó életet.”

A vers hiteles képet ad egy estéről, mely világokat elválasztó ellentéteket hordoz magában. Keserű és szomorú hangulat uralkodik egészen az utolsó néhány sorig.

A mű kiindulópontja nyugodt lelkiállapotot tükröz, ami később negatív irányban fokozódik, majd a halk első soroktól eljutunk a hangos utolsóig, amely egyben megkönnyebbülés is.

Már az első sorokban megfogalmazódik a tartalom, a későbbiekben ezt részletesen vezeti végig.

Az alkotás mondatai mélyen egymásba forrva alkotnak egy egészet. Szinte mindegyik gondolat az előzőből következik, így egyre jobban elmélyedünk a történetben. Az író a zord, hideg képeket is képes meleg, testvéries légkörben ábrázolni.

Gyantár Adél

Dositej Obradović Gimnázium, Topolya

III. 4

*

„Keresd a csodát!” Illyés Gyula a hétköznapi egyhangúságban is megtalálja a csodát. Versei életerőt sugároznak, mert a természet mozdulatlanságát képzeletével ruhazza fel.

Illyés Gyula pályája kezdetén az avantgárd szellemében írt. Magával ragadták a századforduló változásai, de miután Párizsból hazaérkezett, vállalta a szép szószólójának szerepét. Feladatvállalásából következően úgy látta, hogy itt alkalmazhatatlan a szürrealizmus. Fokozatosan kialakított egy egyszerűbb, világosabb, a nép képzelet- és gondolatvilágához közelebb álló stílust. Költészetében a tárgyak, a természet életre kelnek, és az így felidézett otthonosságban rejlik költői ereje. Ebben a versében kifinomult költőiséggel ábrázolja szülőhelyét, a Tolna megyei Ráceszpusztát. A táj, a puszta, a dombtető, a völgy valósággal életre kelnek leírásában. Emberi tulajdonságokkal ruhazza fel a komor hegytetőket, a diadalmaskodó halált és az egész téli éjszakát. Így a nyugalmas téli táj többé nem mozdulatlan, hanem résztvevőként szerepel az emberi életben. Csend van a pusztán, novemberben a halottak estelén, a puszta népe a dombtetőn „kísértő ünnepélyen” van. A gyertyalángtól villogó koronaként lobog a temető. Ezen az éjszakán egy sápadt nő is kínra szédült, és a fájdalom ölné megszületett az új élet.

Egy olyan világban élünk, ahol bármerre tekintünk, szenvedést és rendtelenséget látunk. Gondjainkba merülve alszunk el, és kötelességeink miatt nyugtalanul ébredünk. Sokszor csak elmúlást látunk, és a halál diadalma rettegést ültet szívünkbe. Félelmünk világtalanná tesz

bennünket, nem látjuk meg a kicsiny, reményt adó gyertyalángokat, az élet hírnökeket. E vers az élet diadalmát magasztalja. Az élet győzelmet arat a halál felett. Amíg nyugalom és csendes sötétség uralja a pusztát, váratlanul megszületik az új élet, a kisgyermek. November másodikikája a nap, amikor az emberek elhunyt szeretteikről megemlékeznek, gyertyát gyújtanak tiszteletükre. Ez a fájdalom napja, az elmúlás ünnepe, de az élet mégis vigaszt ad az embereknek egy új, sikongó élet képében. Egy gyertya elég, de a természet keze egy újat gyújt meg helyette: „Fönt sírás, tompa jaj, harangszó / és letről a völgy, mint meleg / tenyér fölnyujt vigaszul egy csöpp / sikongó életet.”

A halál nem maradhat, mert az Élet körforgása örök.

Emelkedik az árny keze, de vigaszul egy láng csúszik elő, mely világossá és tisztává válik. A völgyről a sötétség fátyla felemelkedik, és a völgy a csöpp sikongó élet által megszabadul a sötétségtől.

Major Ágota

Svetozar Marković Gimnázium, Újvidék

IV. 1

*

„Az életmű kibontakozásához az életpálya alakulása is hozzásegítette az író: a sajátos társadalmi fölemelkedés, hogy egyszerre lehetett otthon az alsó néposztályokban, de fentebb sem volt idegen, és kitűnő tájékozottságra tehetett szert a magas kultúrában s már fiatalon a kor irodalmi és szellemi színvonalán állott . . .” – olvasható Illyés Gyuláról a magyar irodalom történetében.

A Tolna megyei Rácegrespusztán született író munkásságának során minduntalan visszatért szülőhelyéhez és népéhez. Több műve ábrázolja családtagjai és a puszták népe sorsát. A pusztáról és a puszta néperől szóló alkotások közé tartozik az *Egy sápadt nő egy kis szobában . . .* című vers is.

A költemény a puszta (leírása) bemutatása mellett egy érdekes élet-halál viszonyt tár elénk. Az első három versszakot olvasva elénk tárul a puszta bús, sötét képe. Az egész táj dermedt, nyugodt, csendes. Halottak napja. A sírok mellett térdelő emberek is szinte beleolvadnak ebbe a teljesen mozdulatban képbe. Ezt a nyugodt hangulatot két dolog zavarja meg. A sok pici gyertyaláng és a harangszó. A gyertyalángok áttörik a sötétséget, a harangszó pedig megszakítja a csendet: „harang-

szókor, mikor a szomszéd / falvak magas sírkertjei / hirtelen testvér-ör-tüzekként / elkezdtek fényleni.”

A természetszerű lét nyugalma és a harangszó, a sötétség és a fényesség jelképesen a halál jelenlétének megérzését állítja szembe a lét nagy kérdéseivel. A negyedik versszakban várásra kerül sor. A kép leszűkül, eltűnnek az emberek, a dombok, a „szomszéd falvak magas sírkertjei.” Völgy és benne egy kis ház. Kettőjük leírásával a vers nem foglalkozik. E két dolog csak egy nagy esemény keretként szolgál. Harmadik kép: a homályos kis házban egy asszony. Az ötödik versszak egy képzeletleírást mutat be, mely a hideg téli éjszakára és az asszony állapotára, kinézésére utal. Ha egybeolvasztjuk a három képet, egy negyedik kép fog keletkezni. A kis ház, körülötte a völgy, melyet magas hegyek és a „komor hegytetők” vesznek körül. A kis ház és a lobogó temetők között ugyanaz a kapcsolat áll fenn, akárcsak a vers első részében a sötétség és a gyertyafények, a csend meg a harangszó között. A ház, melyben egy új élet kezdődik, szemben áll a magas, komor hegytetőkkel, és szintén az élet-halál viszonyt jelképezi. Erre a viszonyra ad magyarázatot az utolsó két versszak. A halál hatalmassága (hegyek s rajtuk lobogó temetők) egy kicsi életet ölel magába.

Az egész vers ellentéteken alapszik, és az egész költeményt bús, egyhangú monotonitás szövi át. Ha a verset teljes egészében szemléljük, rájövünk, hogy valójában kört képez. A költemény adott térben és időben van, melyből az író nem tér el, és azért képez egy kerek egészet, mert az élet-halál ellentétére való utalással kezdődik, és ugyancsak ennek a motívumnak a magyarázásával fejeződik be.

A költő arra utal, hogy a halál közelségében megnőnek az arányok, a jelenségek. A vers nagy valószínűséggel egy ún. belső lelki dráma gyötrelmes látomásainak gyümölcse. A hit, a túlvilág, a lélek halhatatlansága nem ad vigaszt és enyhülést a költőnek. „A hit csak szomorú vendég nála, öreg koldus az Isten, megnyugvást nem ad.” A halál az öregkor, a pusztulás gondolata elől az ifjúságban keres menedéket az ember. A költő lelkébe minduntalan visszatér a gondolat: „Megtudtam, mi az élet, az egyetlen / s sírnék, ha tudnék, olyan érthetetlen, / hogy élek, s közben halandó vagyok!”

*Ágoston Dorotea
Svetozar Marković Gimnázium, Újvidék
III. 1*

Illyés Gyula ebben a művészi en megszerkesztett költeményében saját születésének pillanatát idézi fel.

E nem mindennapi eseményt állítja ellentétbe az elmúlás gondolatával.

A versen végigvonuló dallamosság az élet gördülékenységét, ugyanakkor rövid voltát tükrözi.

A téma komorságát játszi könnyedséggel hidalja át a ritmus elsőpró erejével. Az első sorban megjelenő pusztá jelentős helyet foglal el minden egyes Illyés Gyula-műben. A költő vallomása szerint ez a mintegy motívumként megjelenő szó nagy értéket rejt magában. Ez a környezet, ahol az ember életének legrsőbb perceit töltheti el, bizonyára mindenki számára lenyűgöző. A vers ellentétekre épül. Egy gyermek világrajövele mások számára talán hétköznapi: „Nem volt riadalom a pusztán, / amikor megszülettem én.” Ezzel szemben a halottak tisztelete, a róluk való megemlékezés csendes ünneppé magasztosul: „gyertyagyújtáskor, amidőn / fejfák tövén a pusztá népe / künn térdepelt a dombtetőn”.

Maga a vers hasonlatokra épül, ezek formálják igazán hatásossá a költői gondolatot: „s körül a komor hegytetők / ormán villogó koronáként / lobogó temetők”.

A cím, amely újra felbukkan, egyszerű, tömör, de mégis az édesanya iránti tisztelet és a végtelen, nemes szeretet sugárzik belőle: „egy sápadt nő egy kis szobában”.

Annyira elevenen jelenik meg előttünk ez a kép, hogy úgy érezzük, mi is részesei vagyunk az eseményeknek, ott állunk az ágy mellett, és egy puha ruhával törölgetjük a vajúdo asszony homlokát.

A körülmény igazi mondanivalója az utolsó sorokban rejtőzik: az elmúlás és a születés közötti kapcsolat, amelyben a halál kerül – a megszokottal ellentétben – egy magasabb szférába, ahova az élet kicsiny fénysugár alakjában tud csak belopózni: „Főnt sírás, tompa jaj, harangszó / és lentről a völgy, mint meleg / tenyér fölnyujt vigaszul egy csöpp / sikongó életet.”

*Gyenge Elvira
Gimnázium, Zenta
IV. d osztály*

Illyés Gyulának ez a költeménye önéletrajzi jellegű, születésének körülményeiről szól benne. Már pusztán az a tény, hogy halottak napján jött világra, sajátos ellentmondást képvisel, és ezt a költő igyekszik is kifejezésre juttatni. Megszületésekor „nem volt riadalom a pusztán”, természetesnek és közönségesnek vették a dolgot, másrészt a puszták népe (amelynek Illyés Gyula külön könyvet szentelt) nem is tartózkodott otthon, a dombtetőn levő temetőbe ment, hogy felkeresse halottait. Ki törődik ilyenkor egy sápadt nővel, aki egy kis szobában vajúdik!

A születés és a halál párhuzamba állításával a költő mintegy kiemeli a maga világrajövetelét, amely így jelentőséget kap, ellensúlyozza „a halál diadalmát”. Váratlanul, hívatlanul való megszületésekor harangszó csendült fel, persze nem az ő tiszteletére, hanem az elhunytak lelki üdvéért. Másrészt a költő születése a gyertyagyújtással is egybeesett, de erre a felvillanásra az élők közül eltávozottak hozzátartozóinak akaratából került sor. A gyertyafény futótűzként terjedt ezen a nevezetes estén a temető fejfái közt, sőt a szomszédos falvakba is átkerült, ahol „testvér-örtüzek” kezdtek el fényleni, amikor megszólalt a harang. Ezek a fények „kísértő ünnepélynek” a jelzései, amely a halál tiszteletére gyűjti egybe az emberek tömegét.

A fény fent van a dombon, tőle a temetők „villogó koronákként lobognak”, bevilágítva „komor hegytetők ormát”. Eközben lent, „a párás völgy ölén” váratlan sikoltás hallatszik, egy sápadt nő megszülte gyermekét egy kis szobában. Ez a sikoltás az élettől jön, a születés jelzése, a halállal ellentétes folyamat megnyilvánulása. A völgy hasonlattal egybekötött megismerésésként jelenik meg a költemény végén, a költő meleg tenyérhez hasonlítja, amely a fenti hidegben síró, tompán jajgató tömegnek vigaszt nyújt azzal, hogy felmutat „egy csöpp életet”. Ez a tenyér nyilván valakinek, embernek a testrésze, talán a bábaasszonyé, aki csendes diadallal emeli fel az újszülöttet bizonyosságául annak, hogy egy sápadt nő egy kis szobában győzedelmeskedett a halál fölött, életet adott valakinek. És nem is akárcsak. Annak a költőnek, akiben határozott küldetéstudat jut kifejezésre, aki költészetében törvényt mond ki, tanít és magyaráz, aki mesterien ötvözi egybe a polgári irodalom hagyományait a népköltéssel.

*Molnár Csikós Gábor
Gimnázium, Zenta
IV. c osztály*

Illyés Gyula a 20. század egyik kiemelkedő lírikusa és írója. Ahogy a korabeli költők zöme, Illyés is kijárja a nyugati avantgárd irányzatok iskoláját, majd széles európai látókörrrel rendelkezve már a húszas évek végén rátalál egyéni hangjára, s az egész magyar irodalom számára oly fontos mondanivalójára. Illyés különös ötvözetét teremti meg a népdal és a modern európai líra hatását egyként felmutató új, realista verstípusnak. Tudatossága révén nemzedéke vezéregyénisége akkor, amikor a magyar vidék, elsősorban a szegényparasztság életét általában jellemző feudális életviszonyok írói-költői föltárása lesz a szívügye. Egyrészt ez az ambíciója csillan fel burkoltan a versben: „nem volt riadalom a pusztán, / amikor megszülettem én”.

A vers végig ellentétekre épül, a domb és a völgy, a tompa és az éles, a halál és az élet, a fönt és a lent ellentétére.

A költeményben egy homályos szürke völgy tárul elénk, melynek peremén a dombokról a ködön át fény szűrődik, a halottak napi gyertyák fénye, és a szomszéd falvak temetői „testvér-örtüzekként” gyúlnak fel a hűvös és nedves novemberi tájon. Egy misztikus kép tárul elénk. E szavak és sorok hallatán fekete kendős asszonyok juthatnának eszünkbe, akik az élet terheitől megedződve nem sírnak már, csak „tompajaj” tör föl szívükből. De a költő egyetlen asszonyra gondol, aki „a völgyben egy kis házban” mégis élesen jajgat ezen a gyászos, ünnepi éjszakán: „egy sápadt nő egy kis szobában”.

Hogy miért ezt a sort választotta a költő, ennek az ellentétekkel teljes, ám népies stílusából fakadóan egyszerű versnek a címéül? A válasz egyszerű: szerette volna megtisztelni azt az asszonyt, aki a „gyertyás, kísértő” ünnepélyen, a halál diadalmának napján, „a párás völgy ölén”, „egy váratlan sikoltással” életet hoz a világra, amely élet életet hoz majd a feketébe öltözött nemzetnek.

A költő egy utolsó ellentéttel zárja a költeményt: „Fönt sírás, tompajaj, harangszó / és lentről a völgy, mint meleg / tenyér fölnyujt vigaszul egy csöpp / sikongó életet”.

A versből másrészt Illyés azon törekvése mutatkozik meg, hogy miután hazatér Párizsból, a nép prófétájává váljék, a megtépázott, gyászoló népé, aki gyertyát gyújtva „fejfák tövéen” térdepel, és a szétszaggatott és darabokra tört nemzet félig még vérző sebeit ápolja. Az ő vigasztalójuk szeretne lenni, és a mélyről, a semmiből, egy kis szobából

egy nagy sikoltással föltörni az igaz fényre, a dombokon égő gyertyák fénye fölé, és utat mutatni az elcsüggedt pusztá népének.

*Kecskés László
Gimnázium, Zenta
IV. c osztály*

*

Óriási lendületű rövid és hosszú mondatokkal tör rám a vers első olvasás után. Azonban mindvégig a költő temperamentumát és nem egyéniségét érzékelteti velem a vers hangulata, mindannak ellenére, hogy a költő egyes szám első személyben ír: „Nem volt riadalom a pusztán, / amikor megszülettem én . . .”

Ebben a versben Illyés az élet és a halál nagy kérdéseivel viaskodik, de egyszerűen és világosan, a nép képéhez és gondolatvilágához közelítve. Kíéreződik belőle a múlhatatlan vágy a gyermekkor után, még akkor is, ha a halottak napi ünnep esti fényei jelentik és idézik ezt. Valószínűleg azért, mert gyermekkorában a halál távoli, megfoghatatlan. A halottak napján gyűjtött gyertyák fénye, a sok virág, a harang hangja a gyermek számára nem a „halál diadalát kísértő ünnepély”-t jelenti, hanem csak egy vissza-visszatérő rejtélyes, izgalmas ünnepet.

A vers ellentétekre épül. A halottak napján megszületett gyermek magában hordozza az élet és a halál összefonódásának elkerülhetetlenségét, de ellentétét is.

Az új élet egy nagy csoda, boldogság és vigasz az emberek számára: „Fönt sírás, tompa jaj, harangszó / és letről a völgy, mint meleg / tenyér fölnyujt vigaszul egy csöpp / sikongó életet.”

Arra gondoltam, hogy Illyés Gyulában volt-e akkora bátorság, hogy magáról azt gondolja, a pusztá népének vigaszként jött a világra? Mert ha a vers első mondata igazán személyes líraisággal kezdődik, pedig úgy kezdődik, akkor felmerülhet ez a kérdés is. Mégis előbb hinném azt, hogy a költő szándéka egészen más volt. A mindenkori születés, megújulás szépségére akarta felhívni a figyelmet. Az ötmondatos verset a körmondatosság jellemzi. Az első tizenkét sorban a költő körülírja születésének időpontját. A második része az ellentét jeleként, „egy váratlan sikoltás”, a gyermek megszületését hirdeti.

A versre jellemző az előlegző, előrejelző és összegezõ finálé felé tartó építkezés.

Illyés ebben a költeményben is igazolta, hogy lírája nagy intenzitású megfigyeléseket tartalmaz, és emellett képes kedélye tündökléseit-borulásait versre váltani.

Öreg Anna

Svetozar Marković Gimnázium, Újvidék

III. 1

*

Az első dolog, ami már a vers olvasása közben is feltűnik, az, hogy a költő párhuzamot von az élet és a halál között, szembeállítja egymással a születést és az elmúlást.

A cím csak egy kiragadott sor a versből. Sokféleképpen értelmezhető, de ennyiből nem jövünk rá semmire, sőt, félre is értelmezhetjük: „Egy sápadt nő egy kis szobában” – jelenthet betegséget, fogdát, és jelenthet egy egyszerű helyzetleírást is. Később kiderül, hogy ez utóbbi az igaz, és egy fáradt, terhes nőről van szó. Ez a nő szegény, és valamiért különleges.

A vers felosztható különböző részekre, de ezeket a részeket nem a versszakok vagy -sorok határozzák meg, sőt, nem is húzható éles határvonal közéjük. Az első rész az első bekezdés is egyben. A költő itt tudatja velünk, hogy miről ír. Már itt jelentkezik egy ellentét: a nyugodtság és a „váratlan” esemény. A költő nem tudja eldönteni, hogy a csecsemő(nek) jó-e vagy talán rossz, ha a világra születik, ezért írja: „hivatlanul tán”. Az utolsó sor már bevezeti a második részt, amelyben leírja az időpontot és a helyszínt. Ez a második és a harmadik bekezdést öleli magába. A temetők teljes egészében megmutatkoznak előttünk a gyönyörű gyertyafényben. Annak ellenére, hogy a temető önmagában halált és szomorúságot jelent, ez a tájkép szép és magával ragadó. Megjelenik itt a tömeg: a puszta népe. Ez a tömeg inkább szomorú, mivel az őseik sírhalmánál álldogál.

A harmadik részénél érünk az esemény tetőpontjára. Ez a negyedik és részben az ötödik bekezdés. Az eddigi bemutatás csak a lényeg nagy távolságból érintő leírás volt. A dombtető, a temető csak körülveszi a völgyet, ahol is az igazi esemény történik: egy terhes nő – az anya –

szülni készül. Találhatunk itt egy gyönyörű költői képet: „szédült nehéz kínra anyánk”. Ettől kezdve indul az utolsó rész, ami a vers végéig tart.

Három szembeállítás található itt: az első a tömeg és az egyén, vagyis a pusztá népe és az egy anya. A második, ami a lényegesebb, az elmúlás és a születés. A harmadik egyszerűen a fent és a lent, a hegy és a völgy szembeállítása.

Jelzős szerkezetben gazdag az egész vers, ezen a részen még inkább kifejezettek. Ezek növelik az érzelmi hatást: komor hegytetők, villogó koronákként lobogó temetők, kísértő ünnepély, sikongó élet. Annak ellenére, hogy a költő ünnepélynek mutatja be azt, ami fent történik, könnyen rájöhetünk, hogy ő mégis jobban szereti a lentet. Jobban vonzódik a pusztájához, mint akármelyik hatalmas hegyhez. A hegyen van a temető, a temető halál, és ez így már negatívumot sugároz.

Az utolsó bekezdésben a születés csak úgy van feltüntetve, mint egy csöpp vigasz a halállal szemben. Végső összesítésben a költő azonban azt mondja, hogy minden kialudt élet után meggyúlhat egy új, és legalább annyi – sőt több – kezdet van, mint vég.

Kocsicska Csaba

Svetozar Marković Gimnázium, Újvidék

III. 1

*

A cím a költő édesanyjára utal. A vers témája a költő születése.

A költemény egyetlen hosszú versszakból áll. Lassú ritmusát a hosszú, az egyik sorból a másikba áthajló mondatok eredményezik. Nyelvezete mindennapi, költőisége a szokatlan szórendből fakad.

A vers három szerkezeti egységre bontható. Első 12 sorában az időhatározói mellékmondatok és értelmező jelzők határozzák meg a költő születésének idejét és egyben a vers áhítatos, halottak napi hangulatát is. A körülírások ugyanakkor utalnak a pusztára, a hagyománytiszteelő pusztai népre is.

A második részt bevezető tényközlő bővített mondat hétköznapiságával rejti el a költő önnön születésének csodáját, majd egy kapcsolatos mondatokból álló költői kép következik, amelyben a költő képzelete elevenedik meg. A nominális részlet mozdulatlanságot sugallva érzékel-

teti az anya tehetetlenségét. A borongós hangulat a környezet komor leírásában jut kifejezésre.

Az utolsó egységben folytatódik a költő képzeletének munkája, a halottak napja gyertyás kísértő ünnepéllé, a halál diadalmává alakul. Az emlék kiszínezi a hétköznapi szavakból megalkotott valóságot: a hangulatfestő szavak költői képpé állnak össze, majd egy metaforával érzékelteti a születés és a halál egységét. A mű legvégén megjelenik a fönt és lent ellentéte: a fönti világ a gyász hordozója, míg a lenti az új születése, a megújuló világ. A völgy a befogadást, a melegséget asszociálja, mintegy vigasztalván ajánlva fel a jövő, az újrakezdés számára az újszülöttet.

*Dulka Gyöngyi, Juhász András
Gimnázium, Zrenjanin
IV. osztály*

A SZERKESZTŐ JEGYZETE

A *Híd* szerkesztősége felkérte a Vajdaság középiskolaiban tanító magyar szakos tanárokat, hogy Illyés Gyula nagysága és emléke előtt *Egy sápadt nő egy kis szobában . . .* című versének elemzésével segítsenek tisztelni. Egyúttal köszönetet mondunk a következő középiskoláknak: az óbecsei Todor Dukin, a szabadkai és az újvidéki Svetozar Marković, a bácsstopolyai Dositej Obradović, a zombori Veljko Petrović, valamint a Zentai és a Zrenjanini Gimnáziumnak.

B. I.